

SMRT – POSLEDNJE UTOČIŠTE

ARETÉ
IZDAVAČKA KUĆA

SMRT — POSLEDNJE UTOČIŠTE
Hilari Mantel

Naslov originala Hilary Mantel
A PLACE OF GREATER SAFETY

Za izdavača **Nina Gugleta**

Edicija **Novi talas starog kontinenta vol 1**

Glavni i odgovorni urednik **Nina Gugleta**

Urednik **Ana Marija Grbić**

Lektura **Irina Vujičić**

Korektura **Aleksandra Dunderski**

Dizajn korica **Jana Vuković**

Štamparija **Fuk, Beograd**

Tiraž **1200 primeraka**

Izdavač **Areté, Beograd**

© Copyright by Andrew Nurnberg Associates,
Copyright za srpsko izdanje © Arété, 2019

Projekat je realizovan uz podršku Evropske komisije.

Co-funded by the
Creative Europe Programme
of the European Union

SMRT – POSLEDNJE UTOČIŠTE
Hilari Mantel

Prevod sa engleskog
Slobodanka Glišić

SADRŽAJ

PRVI DEO

PRVO POGLAVLJE – Život kao bojno polje

DRUGO POGLAVLJE – Grobljanska svetlost

TREĆE POGLAVLJE – Kod advokata Venoa

DRUGI DEO

PRVO POGLAVLJE – Teorija ambicije

DRUGO POGLAVLJE – Ulica Konde: četvrtak po podne

TREĆE POGLAVLJE – Maksimilijen: život i vreme

ČETVRTO POGLAVLJE – Venčanje, pobuna, princ kraljevske

krvi

PETO POGLAVLJE – Nova profesija

ŠESTO POGLAVLJE – Poslednji dani Titonvila

SEDMO POGLAVLJE – Vreme ubijanja

TREĆI DEO

PRVO POGLAVLJE – Nerazdevičeni

DRUGO POGLAVLJE – Sloboda, veselje, kraljevska demokra-

tija

TREĆE POGLAVLJE – Bludnik

ČETVRTO POGLAVLJE – Još dela apostolskih

ČETVRTI DEO

PRVO POGLAVLJE – Srećna ruka

DRUGO POGLAVLJE – Danton: slikanje njegovog portreta

TREĆE POGLAVLJE – Tri sečiva, dva u rezervi

PETO POGLAVLJE – Spaljivanje tela

PETI DEO

PRVO POGLAVLJE – Zaverenici

DRUGO POGLAVLJE – Robespjericid

TREĆE POGLAVLJE – Vidljiva demonstracija moći

ČETVRTO POGLAVLJE – Uцена

PETO POGLAVLJE – Mučenik, kralj, dete

ŠESTO POGLAVLJE – Tajna istorija
SEDMO POGLAVLJE – Mesožderi
OSMO POGLAVLJE – Nesavršeno kajanje
DEVETO POGALVLJE – Istočnoindijci
DESETO POGLAVLJE – Markizova poseta
JEDANAESTO POGLAVLJE – Stari kordeljeri
DVANAESTO POGLAVLJE – Ambivalentnost
TRINAESTO POGLAVLJE – Uslovni oproštaj
BELEŠKA

Za Kler Bojlan

PRVI DEO

Luja XV su prozvali Ljubimac. Prošlo je deset godina. Isti ljudi sad veruju da se Ljubimac kupa u ljudskoj krvi... Izbegava Pariz, zatvara se u Versaj, ali misli da i tamo ima previše ljudi, previše dnevne svetlosti. Želi tajno skrovište...

U godini velike oskudice (što tada nije bilo retkost) lovio je, kao i obično, u šumi Senar. Sreo je seljaka koji je prevezio nosila za mrtvački kovčeg i upitao pratioc: „Gde ih vozi?” „Na ono mesto”. „Za muškarca ili ženu?” „Za muškarca.” „Od čega je umro?” „Od gladi.”

Žil Mišle

PRVO POGLAVLJE

Život kao bojno polje

Sad kad se prašina slegla, možemo početi da sagledavamo situaciju. Sad kad je poslednji crveni crep postavljen na krov Nove kuće, sad kad je bračni ugovor star četiri godine. Grad miriše na leto; to jest, ne baš prijatno, ali isto kao prošle godine, isto kao što će mirisati i sledećih godina. Nova kuća miriše na smolu i voštanu polituru; ispunjena je i sumpornim smradom predstojećih porodičnih svađa.

Radna soba advokata Demulena nalazi se s duge strane dvorišta, u Staroj kući koja gleda na ulicu. Ako stanete na Trg dez Arm i pogledate usku belu fasadu, često ćete ga videti kako vrebava iza žaluzina na prvom spratu. Čini se da gleda na ulicu, a u stvari je, kažu prolaznici, kilometrima daleko. To je tačno i tačno se zna gde je. U mislima se vraća u Pariz.

U ovom trenutku se, fizički, penje uz stepenice. Njegov trogodišnji sin ga prati. Pošto očekuje da će mu dete dosadivati sledećih dvadeset godina, ne isplati mu se da se žali. Popodnevna vrućina pritisnula je ulice. Bebe Anrijet i Elizabet spavaju u svojim krevecima. Madlen grdi pralju, rečito i zlobno kao što i dolikuje njenom gravidnom stanju i dobrom odgoju. On zatvara vrata da ih ne sluša.

Čim sedne za sto, zalutala misao o Parizu počinje da mu se vrti po glavi. To se često dešava. Pomalo ugađa sebi smešta se na stepenice suda u Šatleu, posle teško iznuđene oslobađajuće presude, okružen kolegama koje mu čestitaju. Kolegama daje imena i prezimena. Gde je Peren ovog popodneva? A Venó? On, Demulen, sad odlazi tamo dvaput godi-

šnje i Veno – s kojim je u studentskim danima raspravljao o svom Životnom planu – prošao je tik pored njega na Trgu Dofin uopšte ga ne prepoznaviši.

To je bilo prošle godine, a sad je avgust leta gospodnjeg 1763. U Gizu je, u Pikardiji; ima trideset tri godine, muž je, otac, advokat, gradski većnik, zvanični zastupnik svoje struke, čovek s velikim računom za novi krov.

Uzima knjigu računa. Madlenina porodica je tek pre dva meseca isplatila poslednju ratu miraza. Znajući da on teško može dokazati suprotno, rođaci su se pravili da je posredi laskavi previd jer čovek njegovog položaja, sa redovnim prihodima, jedva da bi i primetio poslednjih nekoliko stotina.

To je bio tipični trik De Vijevisa i ništa nije mogao da preduzme. Prikovali su ga za porodični stub, a on im je, drhteći od stida, dodao eksere. Iz Pariza se vratio kući na njihov zahtev, da bi sredio svoje finansijsko stanje i oženio se Madlenom. Nije znao da će ona prevaliti tridesetu pre nego što njena porodica oceni da joj se verenik finansijski koliko-toliko stabilizovao. Posao De Vijevisa je da rukovode: malim gradovima, velikim pravnim poslovima. Imaju rođake širom okruga Laon, širom Pikardije: gomilu hladnokrvnih prevaranata koji ne zatvaraju usta. Jedan De Vijevis je gradonačelnik Giza, drugi je član onog uzvišenog sudskog tima, Parlamenta Pariza.¹ De Vijevisi se uglavnom žene devojkama iz porodice Godar; Madlen je Godar s očeve strane. Godarima nedostaje žuđena rečca koja označava plemstvo; uprkos tome, trude se da napreduju u životu i kad god u Gizu odete na muzičko veče, pogreb ili večeru članova Advokatske komore, uvek je prisutan neki Godar kome treba da se naklonite.

¹ *Parlement* je u Starom režimu u Francuskoj bio provincijski apelacioni sud. Godine 1789. bilo ih je trinaest, a najvažniji je bio onaj u Parizu. Njih su činile apelacione sudije i sudije. Kraljevi zakoni i ukazi su postajali pravosnažni tek kad ih parlamenti potvrde. (Sve napomene u ovoj knjizi dala S. G.)

Dame iz te porodice veruju da su obavezne da rađaju svake godine i to što je kasno počela da ispunjava ovu obaveznu nimalo ne ometa Madlenu. Otuda Nova kuća.

Najstarije je ovo dete koje je sad prošlo kroz sobu i uspentralo se na sedište u niši. Kad je video novorođenče, Demulenova prva reakcija je bila: ovo nije moje. Objašnjenje za takvu reakciju dobio je na krštenju, od iscerenih ujaka i tetaka, koje su, uveren je, rođene kao veštice: pravi mali Godar, zar nije mali Godar od glave do pete? Tri želje, pomislio je Žan-Nikola kiselu: postati gradski većnik, oženiti se rođakom i živeti k'o bubreg u loju.

Dete je imalo čitav niz imena jer kumovi nisu mogli da se slože oko jednog. Čim je Žan-Nikola pomenuo koje bi on voleo, porodica se ujedinila: ti možeš da ga zoveš Lisjen ako želiš, ali Mi ćemo ga zvati Kamij.

Demulenu se činilo da je s rođenjem prvog deteta postao čovek koji se batrga u živom blatu, bez ikakve nade u spas. To ne znači da nije želeo da preuzme odgovornost; bio je naprosto smlavljen složenošću života, paralizovan izvesnošću da se nikad ništa konstruktivno ne može uraditi. Naročito je dete predstavljalo nerešiv problem. Činilo mu se da potpuno izmiče pravnom rezonovanju. On bi mu se nasmešio, a ono je naučilo da uzvati osmeh: ne prijateljskim bezubim keženjem kao većina beba, nego nečim što je shvatao kao podsmeh. Mada je vrlo dobro znao da oči beba ne mogu pravilno da se fokusiraju, činilo mu se – jer to je sigurno bilo samo plod njegove mašte – da ga dečko gleda prilično neprijateljski. Zbog toga se osećao neprijatno. Potajno je strepeo da će jednog dana, u nekom društvu, beba sestiti i progovoriti; da će ga fiksirati očima, odmeriti i reći: „Budalo.

Dok sad stoji na sedištu u niši i naginge se kroz prozor, sin obaveštava oca ko sve prolazi trgom. Eno popa, eno g. Solsa. Sad dolazi pacov. Sad dolazi pas g. Solsa; oh, jadni pacov.

„Kamij”, kaže Demulen, „silazi odatle jer ako padneš na kaldrmu i oštetiš mozak, nikad nećeš postati gradski većnik. Mada bi, što se oštećenog mozga tiče, i mogao; ko bi prime-tio?”

Dok otac sabira račune trgovaca, sin se naginje koliko god može nadajući se još jednom krvoproliću. Pop se vraća preko trga, pas drema na suncu. Jedan dečak dolazi s povocem, vezuje psa i vodi ga kući. Žan-Nikola konačno diže pogled. „Kad platim krov”, kaže, „potpuno ću bankrotirati. Slušaš li me ti? Dok mi tvoji ujaci uskraćuju sve osim bezvrednih pravnih poslića u okrugu, ja ne mogu da skrpim ni mesec dana a da ne okrnjim miraz tvoje majke kojim treba da platimo tvoje školovanje. S devojkama nema problema, mogu da vezu, možda će se neko oženiti njima zbog njihovog šarma. Svakako ne možemo očekivati da i ti prođeš tako.”

„Opet dolazi pas”, kaže sin.

„Poslušaj me i silazi s prozora. Ne budi detinjast.”

„Zašto?” – pita Kamij. „Pa ja jesam dete.” Otac prelazi na drugi kraj sobe, hvata ga i na silu mu odvaja prste od prozorskog okvira za koji se zakačio. Dečak je razgoračio oči, iznenađen superiornom očevom snagom koja ga nosi. Njega sve iznenađuje: očeve zajedljive primedbe, pege na ljusci jajeta, ženski šeširi, patke u jezercetu.

Žan-Nikola ga nosi kroz sobu. Kad budeš imao trideset godina, razmišlja, i ti ćeš sedeti za ovim stolom i, idući tamo-ovamo, od knjige s računima do slabo plaćenog posla, prenosićeš hipoteku, verovatno po deseti put u svojoj karijeri, na letnjikovac u Viježu; to će ti, bogami, izbrisati izraz iznenađenja s lica. Kad napuniš četrdeset i kosa počne da ti sedi jer se ubijaš od brige za najstarijeg sina, ja ću imati sedamdeset. Sedeću na suncu i posmatrati kako kruške zru pored zida, a g. Sols i pop će prolaziti i pozdravljati me doticanjem šešira.

Šta mislimo o očevima. Da su važni ili da nisu? Evo šta Ruso kaže:

Najstarija i jedina prirodna društvena zajednica jeste porodica: pa i deca ostaju uz oca samo dotle dokle im je potreban za njihov opstanak... Tako se može reći da je porodica prvi model političkih društvenih zajednica: šef zajednice je neka vrsta oca, narod – deca...²

Zato evo još porodičnih priča.

G. Danton je imao četiri kćeri i jednog sina, mlađeg od njih. Prema tom detetu nije osećao ništa naročito, osim možda nekakvo olakšanje što mu se rodio sin. Kad je napunio četrdeset godina, g. Danton je umro. Njegova udovica je bila trudna, ali je izgubila dete.

Žorž-Žak je kasnije u životu verovao da se seća oca. U njegovoj porodici mnogo se pričalo o mrtvima. On je upijao te razgovore i prenosio ih u ono što je smatrao sećanjem. To mu je bilo dovoljno. Mrtvi ne mogu da se vrate da bi uložili prigovor ili ispravku.

G. Danton je bio službenik u mesnom sudu. Imao je malo novca, neke kuće i nešto zemlje. Gospođa je morala da se snalazi. Bila je to drčna ženica koja je pristupala životu izbočenih laktova. Muževi njenih sestara navraćali su svake nedelje i davali joj savete.

Deca su, logično, postala neobuzdana. Lomila su tuđe ograde, jurila ovce i nanosila raznu drugu štetu po selu. Kad bi ih neko prekorio, uzvraćala su. Decu iz drugih porodica bacala su u reku.

„Devojčice ne bi trebalo tako da se ponašaju!” – rekao je g. Kami, gospođin brat.

² Žan-Žak Ruso, *Društveni ugovor*, knjiga I, glava II, prev. Tihomir Marković, Radmilo Stojanović i Mira Vuković, „Filip Višnjić „, Beograd, 1993.

„Nisu devojčice krive”, odgovorila je gospođa. „Kriv je Žorž-Žak. Ali, zaboga, moraju da se bore da bi preživeli.”

„Samo što ovo nije džungla”, rekao je g. Kami. „Nije Patagonija. Ovo je Arsi sir Ob.”

Arsi je pun zelenila; zemlja oko njega je ravna i žuta. Život se odvija ustaljenim ritmom. G. Kami je spazio dete koje je ispod prozora bacalo kamenje iz zabave.

„Dečko je divalj i nepotrebno krupan”, rekao je. „Zašto nosi zavoj oko glave?”

„A zašto bih ti rekla? Odmah bi počeo da ga kudiš.”

Dva dana ranije, u rani topli sumrak, jedna od devojčica dovela ga je kući. Ispričala je da su se na polju gde su pasli bikovi igrali ranih hrišćana. An-Madlen je time možda želela da doda notu pobožnosti celoj stvari; naravno, moguće je da nisu svi crkveni mučenici pristajali da ih proburaze rogovi i da su neki, poput Žorž-Žaka, bili naoružani zašiljenim štapovima. Bik mu je rogom razderao pola lica. Uspaničena, majka je uhvatila sina za glavu i rukama mu ugurala meso u razderotinu nadajući se da će srasti mada su šanse za to bile male. Čvrsto je zavila ranu i još jednim zavojem mu obavila glavu da bi prekrila čvoruge i posekotine na čelu. S tim šle-
mom, ljut, dva dana je pokunjeno ostao u kući. Žalio se na glavobolju. Sad je bio treći dan.

Dvadeset četiri sata posle odlaska g. Kamija, gđa Danton je stajala na istom prozoru i posmatrala – kao u nejasnom, užasnom snu koji se ponavlja – kako ostatke njenog sina nose preko polja. Radnik sa imanja nosio je njegovo teško telo u rukama; videla je kako mu kolena klecaju pod mrtvim teretom. Dva psa su trčala za njim, repova podvijenih između nogu; pratila ih je An-Madlen, glasno plačući od besa i očajanja.

Kad je dotrčala do njih, gđa Danton je videla da su radniku oči pune suza. „Moraćemo da zakoljemo onog prokle-